

Vägen till ett pensionssystem i världsklass

Fokus på pensions-
gapet

En vitbok från Folksam om läget för det svenska pensionssystemet, dess utmaningar och behovet av nödvändiga förändringar för att Sverige ska kunna fortsätta leverera pensioner i världsklass. Årets upplaga fokuserar på pensionsgapet mellan män och kvinnor.

Folksam

Om Folksam

Folksam är ett ömsesidigt bolag, vilket innebär att det är våra kunder som tillsammans äger Folksam. Vi försäkrar nästan varannan svensk och har hand om pensionen för nära två miljoner individer. Det gör oss störst på försäkring i Sverige och till en av Sveriges största kapitalförvaltare.

Vi engagerar oss i det som våra kunder bryr sig om. Därför arbetar vi med miljö, trafiksäkerhet, och med att investera våra kunders pengar i ansvarsfulla företag. Allt för att påverka utvecklingen mot en hållbar värld.

Folksam har närmare 4 000 medarbetare och är ett välskött och finansiellt starkt företag som mår bra. En del av överskottet går tillbaka till våra kunder i form av återbäring. Vi har inga andra ägarintressen att tillgodose och styrs inte av kortsiktiga vinstintressen. För oss är nöjda kunder och nöjda ägare samma sak.

Vår vision är att våra kunder ska känna sig trygga i en hållbar värld och vår affärsidé är att vara ett företag som erbjuder försäkringar och pensionssparande som skapar trygghet och gillas av många. Vi finns över hela landet och tillsammans med våra dotterbolag erbjuder vi en bredd av tjänster som inte många andra har.

Innehåll

- Sid 3 Om Folksam
- Sid 6 Vd-Förord: Jämställdhet hemma och på jobbet
– det ger jämställda pensioner
- Sid 8 Sammanfattning av fakta från vitboken
- Sid 10 Det svenska pensionssystemet
- Sid 13 Pensionsförsäkring bättre för pensionen än
pensionssparande
- Sid 14 Den allmänna pensionen
- Sid 14 Tydlig trend - Pensionsfallet fortgår
- Sid 15 Pensionsgapet mellan könen minskar långsamt
– jämställda pensioner först år 2070
- Sid 17 Ökad livslängd får den allmänna pensionen
att sjunka
- Sid 19 En mörk pensionsframtid väntar dagens ungdom
- Sid 20 Framtida utmaningar och potentiella lösningar för
det allmänna pensionssystemet
- Sid 24 Tjänstepensionen
- Sid 24 Tjänstepensionens betydelse
- Sid 25 Tjänstepension allt viktigare, men 73 500 pensionärer
saknar det – flertalet är kvinnor
- Sid 25 Framtida utmaningar och potentiella lösningar
- Sid 28 Individuell pensionsförsäkring
- Sid 28 Förutsättningen för individuell pensionsförsäkring
saknas

- Sid 30** Utmaningar och potentiella lösningar för framtidens privata pensionsparande
- Sid 33** Jobbade pensionärer
- Sid 33** Pensionärer jobbar allt längre
- Sid 34** Utmaningar och potentiella lösningar för att öka arbetskraftdeltagandet hos äldre
- Sid 35** En väg för att sluta pensionsgapet mellan kvinnor och män
- Sid 35** Pensionsgruppens handlingsplan för jämställda pensioner
- Sid 38** Arbete ska göra skillnad för pensionen oavsett kön
- Sid 42** Bilaga 1:
- Sid 43** Bilaga 2:
- Sid 44** Bilaga 3
- Sid 45** Bilaga 4
-

Jämställdhet hemma och på jobbet – det ger jämställda pensioner

Detta är den tredje upplagan av vitboken "Vägen till ett pensionssystem i världsklass" från Folksam. Efter den första upplagan av vitboken var det många jag talade med som sa att det är positivt att Folksam utifrån sina kunders perspektiv bidrar till en idédiskussion om bättre pensioner.

Motivet tål dock att upprepas. Det handlar om att vi engagerar oss i det som våra kunder, som också är våra ägare, bryr sig om. Och, vi vet att pensionsutfallet är något som förr eller senare blir en avgörande fråga för våra kunder. På Folksam förvaltar vi dessutom runt 400 miljarder kronor av svenska tjänstepensioner vilket gör oss till ett av branschens ledande pensionsbolag.

Vitboken går även i år igenom läget för det svenska pensionssystemet, dess utmaningar och behovet av nödvändiga förändringar för att Sverige ska kunna fortsätta leverera pensioner i världsklass. Nytt i årets upplaga är att vi tittar närmare på skillnaden i pensionsutfall mellan män och kvinnor.

Rent generellt får kvinnor ut mindre i pension jämfört med män. En skillnad som dessvärre kommer att bestå fram till år 2070 om ingenting görs. Problemet med att kvinnor har låga pensioner beror dock inte på att det svenska pensionssystemet inte är jämställt. Problemet är snarare att kvinnor har lägre löner och färre arbetade timmar. Det beror på att

det varken är jämställt på arbetsmarknaden eller hemma. Det som krävs handlar om att öka incitamenten för lågavlönade kvinnor (och faktiskt även män) att jobba heltid under fler år, att föräldrar delar lika på föräldraledigheten och VAB-dagarna samt att det finns lika förutsättningar för alla att göra karriär. Det handlar om jämställdhetskorrigeringar som borde göras idag men som tar tid.

Ambitionen med denna vitboken har varit att presentera tankar om hur man inom en snar framtid ska lyckas minska pensionsgapet mellan kvinnor och män. Det är viktigt eftersom ekonomisk trygghet som pensionär ska inte vara beroende av ett liv i tvåsamhet.

Vitboken är skriven av Folksams välfärdsanalytiker, Håkan Svärdman, och i likhet med första upplagan som publicerades år 2015 är ambitionen att inspirera till idéutveckling och diskussioner som slutligen resulterar i bättre pensioner för alla.

Jens Henriksson
Vd och koncernchef,
Folksam

Sammanfattning av fakta från vitboken

En mörk pensionsframtid väntar dagens ungdom

Den totala pensionsnivån faller i förhållande till pensionärernas slutlön. Årskull 1938 fick 86 procent av slutlönen i pension, medan motsvarande andel för årskull 1949 var 78 procent. Orsaken till att den totala pensionen faller som andel av slutlönen är att den allmänna pensionen successivt har minskat från 61 procent av slutlönen för årskull 1938 till 48 procent för årskull 1949. Pensionsfallet fortsätter ifall inget görs. En framskrivning av kompensationsnivån för den allmänna pensionen visar exempelvis att en person som är född efter år 1994 endast kan förväntas få 40 procent av sin lön i allmän pension.

Kvinnor får 5 415 kronor mindre i pension i månaden än män – Det är först personer födda 2005 och senare som kan få jämställda pensioner

Den genomsnittliga totala pensionsnivån för kvinnor födda 1949 uppgick till 17 173 kronor/månad, vilket motsvarar 76 procent av den genomsnittliga pensionen för män (22 588 kronor/månad). Det betyder

att pensionsgapet har minskat med 6 procentenheter jämfört med årskull 1938. Men jämfört med förra årets granskning är gapet oförändrat. Med nuvarande minskningstakt sluts gapet år 2070 när årskull 2005 fyller 65 år. Under de nio år vi har granskat pensionsutfallet har de kvinnliga pensionärerna i Stockholm haft den högsta pensionen bland landets kvinnor. Stockholmskvinnornas pensioner har hittills aldrig överstigit den genomsnittliga pensionen för män i något av landets län eller regioner, men nu har det skett. Stockholmskvinnornas pension på 19 100 kronor per månad överstiger den genomsnittliga pensionen för män på Gotland, som uppgår till 18 820 kronor per månad.

Nästan alla pensionärer har tjänstepension, men 73 500 saknar det.

Andelen personer med tjänstepension har ökat något när vi jämför årskull 1938 med 1949, från 90 till 93 procent. Tjänstepensionssystemen har lägst täckningsgrad bland låginkomsttagarna där andelen uppgår till 75 procent, vilket är en minskning med fyra procentenheter jämfört med de två senaste årens granskning.

Täckningsgraden bland medel- och höginkomsttagarna ligger kvar på en oförändrad nivå, 98 procent. Den genomsnittliga tjänstepensionen för män uppgår till 7 668 kronor i månaden, medan kvinnor har 4 478 kronor i månaden, en skillnad på 3 190 kronor per månad.

Privat pensionsförsäkring en allt viktigare komponent för en trygg pension samtidigt som villkoren försämrats

Förra året slopades avdragsrätten för privat pensionssparande. Samtidigt har regeringen höjt schablonbeskattningen av kapitalförsäkringar och sparprodukter. Parallellt med att den allmänna pensionen faller växer en ny arbetsmarknad fram där tjänstepension inte är en självklarhet för alla. Behovet är större än någonsin att möjligheten och incitamenten till en individuell pensionsförsäkring stärks.

Pensionärsjobba ökar kraftigt

Många pensionärer har kvar en fot i arbetslivet, samtidigt som de tar ut hel ålderspension. I årskull 1938 var det 31 procent som hade arbetsinkomster året efter att de hade gått i pension. Motsvarande andel för årskull 1949 var 49 procent.

Det svenska pensionssystemet

Pension – från familjeansvar till nationell angelägenhet

Historiskt har familjen axlat det största ansvaret för sina åldrade medlemmar, men även samhället och arbetsgivaren har delat ansvarsbördan. I Sverige blev bönderna redan år 1664 skyldiga att:

”Ej förskjuta det tjänstehjon, som oavbrutet hos honom troget och väl tjänat ifrån sitt trettionde år och till dess det för ålderdom kommit i den belägenhet, att ingen med dess tjänster kan vara belåten, utan drage husbonde försorg, att sådant berömvärt tjänstehjon till sin död har skälig utkomst och skötsel.”¹⁾

Åldringar som saknade en egen förmögenhet eller barn som kunde ta hand om dem placerades i kommunernas fattigstugor. I slutet av 1800-talet bidrog industrialismen till att underminera bondesamhällets grundvalar. Kommunernas allt mer skenande kostnader för fattigvården tvingade slutligen Karl Staffs regering att lägga fram ett förslag om folkpension för riksdagen som trädde ikraft år 1914. Sverige blev därmed först i världen med ett allmänt och obligatoriskt pensionssystem. Folkpensionen höjdes successivt till en anständig nivå och kompletterades år 1960 med den så kallade allmänna tilläggs pensionen – ATP.

Under den här perioden vidareutvecklades också de kollektivavtalade tjänstepensionssystemen, som också var obligatoriska för de som omfattas av avtalen. En utveckling som staten har främjat med fördelaktiga skatteregler.

Reformering av ATP-systemet

Under 1980-talet växte insikten om att löftet som följde med ATP-systemet, det vill säga en pension som skulle motsvara 60 procent av de 15 bästa inkomststämorna, skulle bli svårt att infria med mindre än höjda avgifter till systemet. Utredningar kördes igång och år 1994 presenterades ett förslag som fick stöd av riksdagens borgerliga partier och Socialdemokraterna. Fem år senare startade systemet, vilket innebar att folkpensionen och ATP skrotades, med undantag för den så kallade mellangenerationen, och ersattes av ett pensionssystem som består dels av en avgiftsbestämd del som inkluderar inkomst- och premiepension, dels ett grundskydd som kallas för garantipension.

I samband med att det allmänna pensionssystemet reformerades har de kollektivavtalade tjänstepensionssystemen successivt övergått från förmåns- till avgiftsbestämda pensioner. Tjänstepensionsförvaltarna har därför byggt upp valsystem där anslutna pensionssparare kan välja mellan olika fonder och traditionella pensionsförsäkringar. Framöver kommer inte tjänsteår och slutlön avgöra de anställdas pensionsnivå, utan deras totala pensionskapital som premier och avkastning genererat.

Pension som en form av försäkringsplikt

Som inledningsvis nämndes är den svenska allmänna pensionen en generell och obligatorisk socialförsäkring som omfattar alla individer som antingen är bosatta eller arbetar i Sverige. Obligatoriet är en form av försäkringsplikt för individen att avstå en viss del av sin inkomst i dag för att erhålla en pension i framtiden. Motsvarande plikt gäller även för anställda som omfattas av kollektivavtalade eller motsvarande tjänstepensionslösningar. I de demokratiska samhällen som värnar individens frihet och rättigheter är det huvudsakligen två motiv som ger obligatoriet dess legitimitet. För det första fungerar obligatoriet som ett skydd mot att försätta oss själva i fattigdom när vi blir gamla. Alltså ett skydd mot dels yttre händelser som kan sätta ned vår förmåga att skaffa oss en pension. Dels mot brister i vår mänskliga karaktär som präglas mer av här-och-nu-tänkande än ett rationellt planerande och agerande för att skaffa oss en rimlig pension. För det andra är obligatoriet ett skydd för staten och därmed kommande generationer från försörjningsansvaret för de äldre.

Beskrivning av nuvarande pensionssystem

Även om det allmänna pensionssystemet är obligatoriskt finns det betydande inslag som öppnar upp för individuell valfrihet, vilket framgår av följande mycket förenklade beskrivning av systemets upplägg:

- Alla invånare med en beskattningsbar årsinkomst mellan 18 951 och 461 250 kronor tjänar in pensionsrätt som baseras på en sammanlagd avgift på 17,21 procent.

- Merparten, 14,88 procent går till inkomstpensionen och resterande del, 2,33 procent, överförs till individuella premiepensionskonton.
- Ingen nedre eller övre åldersgräns finns för intjänandet av inkomst- och premiepension. Alltså ingen bestämd pensionsålder. Däremot kan det tidigast uttaget av allmän pension ske från och med 61 års ålder.
- Hur mycket pengar det slutligen blir i pension avgörs huvudsakligen av:
 - hur mycket avgiftspremier som har betalats in och hur dessa har förräntat sig,
 - hur den förväntade livslängden förändras för respektive årskull som går i pension och,
 - tilldelningen av arvsvinster, det vill säga pensionskapital från avlidna pensionssparare.

Stramare villkor för privat pensionssparande

Privat pension, det vill säga pension som vi själva har skaffat oss antingen genom att teckna en pensionsförsäkring eller pensionssparande, har sedan 1980-talet fått en allt mer framträdande betydelse i det svenska pensionssystemet. Även denna pensionsform har staten premierat genom gynnsamma skatteregler. Det har skett genom generösa avdragsregler för pensionssparande och skattefri avkastning på pensionskapitalet. Avdragsrätten var till en början obegränsad, men har successivt reducerats för att slutligen slopas helt förra året. Undantagna är personer som saknar tjänstepension eller driver företag.

³⁾Tjänstehjónsstadgan från år 1664.

Avkastning på pensionsparande var i praktiken skattefri fram till mitten av 1980-talet. Först infördes engångsskatt som ersattes av en avkastningsskatt som idag ligger på 15 procent (avser både tjänstepensionen och privat pension). Avkastningsskatten är förmånligare än kapitalskatt som uppgår till 30 procent och tas ut på andra finansiella tillgångar såsom kapitalförsäkring, banksparande och aktier.

Förändrade förväntningar på pensionen

Utifrån de antaganden som gjordes i samband med att pensionsreformen utarbetades i början av 1990-talet, det vill säga den förväntade livslängden, arvsvinsterna och löne- och värdeutvecklingen, beräknades att pensionen för en heltidsarbetande löntagare skulle motsvara 62 procent av slutlönen. Följaktligen i nivå med vad folkpension och ATP tillsammans kunde prestera.

Frågan är om en allmän pension som motsvarar 62 procent av slutlönen på lång sikt är möjligt att uppnå med dagens pensionssystem? En lika central fråga är om 62 procent är tillräckligt och ligger i linje med de förväntningar om ekonomisk trygghet för framtidens pensionärer?

Vi vet att dagens pensionärer jämfört med för bara 30 år sedan är piggare, lever längre och är mer aktiva under en längre period. Det innebär att de behöver kunna bibehålla sin ekonomiska standardtrygghet under en längre tid för kunna leva det liv de vill leva.

I Sverige är den förväntade livslängden idag 80-82 år. År 2100 beräknas livslängden ha nått 100 år. Det betyder att drygt hälften av alla som är födda sedan början av 2000-talet kommer att uppleva sin 100-årsdag.

När både förväntningarna och livslängden stiger utmanas pensionssystemets förmåga och legitimitet.

En viktig utgångspunkt för denna vitbok är att pensionssystemets tre delar tillsammans ska ge en pension som utgör cirka 80 procent av slutlönen för att det ska kunna garantera en individuell standardtrygghet. Förändringarna som föreslås ligger alla inom ramen för pensionsöverenskommelsen från år 1994.

Pensionsförsäkring bättre för pensionen än pensionssparande

Tanken är att det allmänna pensionssystemet ska fungera som en form försäkringsplikt för individen som innebär att man avstår en viss del av sin inkomst i dag för att erhålla en pension i framtiden. För de flesta av oss sköts detta automatiskt. Varje månad, görs en avsättning från våra löner till den allmänna pensionen samt det kollektivavtalade tjänstepensionssystemet. Försäkringstanken genomsyrar både den allmänna pensionens uppbyggnad liksom det kollektivavtalade tjänstepensionssystemet.

När det gäller den privata pensionen är det annorlunda. Här saknas ett obligatorium och varje person har själv att välja mellan försäkringsprodukter eller sparprodukter och investering i sitt boende eller helt enkelt att avstå från att göra avsättningar. Givet den allt mer betydande roll som den privata pensionen spelar idag, och ännu mer i framtiden, vill vi betona skillnaden mellan pensionsförsäkring och pensionssparande.

Försäkring handlar ytterst om att ersätta en skada som har uppstått på grund av en plötslig och oförutsedd händelse, exempelvis en olycka eller sjukdom och där risken delas av samtliga i försäkringskollektivet. Pensionsförsäkring hanterar inte skaderisker, utan försörjningen för ett oförutsett långt liv.

Försäkringsmomentet innebär att en pensionsförsäkring:

- Kan ge livslång utbetalning vilket inte går med ett sparande där det saknas ett försäkringskollektiv som delar på risken. Ingen vet på förhand hur länge man kommer att leva, ett sparande måste vara omfattande för att ge motsvarande trygghet som pensionsförsäkring.
- Kan kompletteras med premiefrielse, som garanterar fortsatt premieinbetalning när individen exempelvis blir långtidssjukskriven, vilket inte är möjligt med sparprodukter.
- Med efterlevandeskydd ger försörjning till barn och partner ifall individen dör innan försäkringen har utbetalats. Sparande ger inte samma skydd och storleken på de pengar som tillfaller dödsboet beror på hur mycket pengar som har sparats.
- Är en garanti mot "här-och-nu-tänkan-det" som gör att pensionspengarna är låsta över en lång tid. I ett sparande finns möjligheten att ta ut pengarna på en gång.

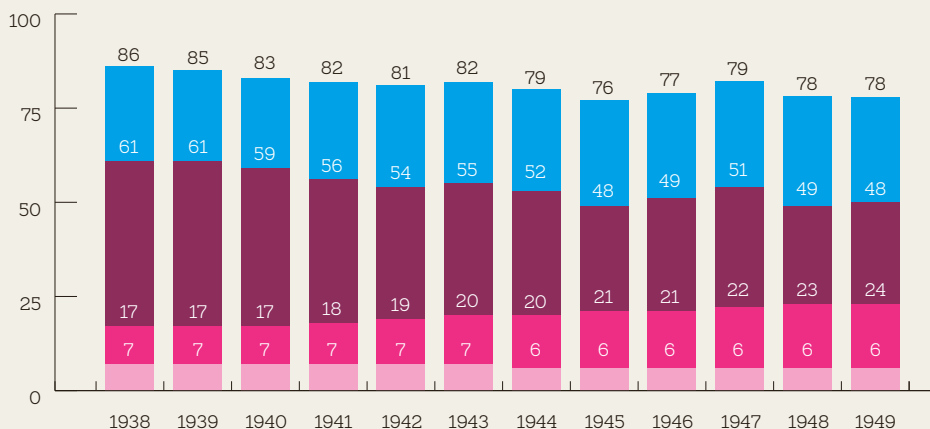
Utgår man från det grundläggande syftet med pensionssystemet, som är att trygga individens försörjning efter pensionsåldern, är pensionsförsäkringar mer ändamålsenliga jämfört med sparande. Det mest väsentliga som en pensionsförsäkringslösning bidrar med är nämligen en livslång utbetalning. Om staten vill premiera ett privat pensionssparande bör det därför vara riktad mot pensionsförsäkringsprodukter som kan säkerställa en trygg försörjning för individen genom hela livet.

Den allmänna pensionen

1.1. Tydlig trend - pensionsfallet fortgår

I diagrammet nedan jämförs pensionärers genomsnittliga pension med deras genomsnittliga slutlön, för olika årskullar. Detta för att få en så korrekt uppfattning som möjligt om pensionärers ekonomiska standard över tid.

Total pension som andel av slutlön, procent.

- Total pension slutlön
- Allmän pension
- Tjänstepension
- Privat pension

Slutlönen definieras utifrån genomsnittet för pensionärernas förvärvsinkomst från de sista fyra åren innan de gick i pension. Hela pensionen jämförs mot hela slutlönen. Vi rensar alltså inte bort inkomster som ligger över pensionssystemets intjänandetak som idag ligger på 41 359 kronor per månad eller reducerar slutlönen till en pensionsgrundad inkomst (PGI), som motsvarar 93 procent av förvärvsinkomsten under intjänandetaket. Med total pension menas den sammantagda summan av allmän pension, tjänstepension och privat pension. Av årskull 1949 var det 89 procent som hade tagit ut hel allmän pension vid 65 år.

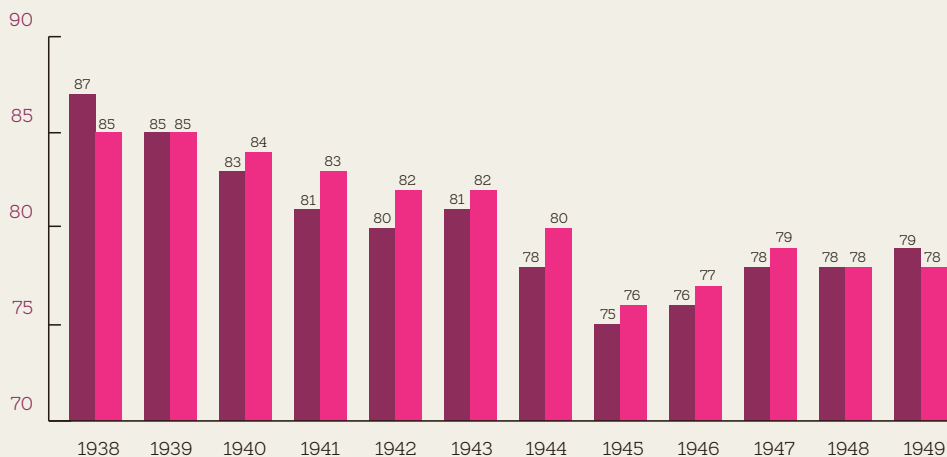
Trenden är tydlig. Den totala pensionsnivån faller i förhållande till pensionärernas slutlön. Årskull 1938 fick 86 procent av slutlönen i pension, medan motsvarande andel för årskull 1949 var 78 procent. I kronor motsvarar den totala bruttopensionen 14 700 kronor i månad för årskull 1938, varav den allmänna pensionen uppgick till 10 500 kronor (i 2004 års priser). För årskull 1949 uppgick den totala bruttopensionen till 19 751 kronor i månaden, varav 12 181 kronor i allmän pension (i 2015 års priser). Viktigt att notera är att bruttopensionen jämförs med bruttolönen. Skulle hänsyn tas till skillnaden i beskattning mellan lön och pension sänks pensionsnivån med uppskattningsvis 1-2 procentenheter.

1.1.2. Pensionsgapet mellan könen minskar ytterst långsamt – jämställda pensioner först år 2070

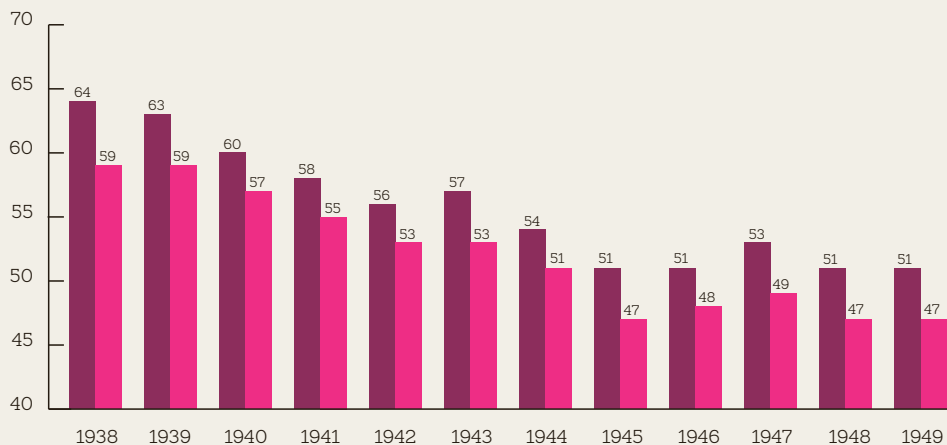
Den genomsnittliga totala pensionsnivån för kvinnor födda 1949 uppgick till 17 173 kronor i månad, vilket motsvarar 76 procent av den genomsnittliga pensionen för män i samma årskull (22 588 kronor per månad). Det betyder att pensionsgapet har minskat med 6 procentenheter jämfört med årskull 1938. Med nuvarande minskningstakt sluts pensionsgapet år 2070 när årskull 2005 fyller 65 år. Fram till dess kommer drygt 2,5 miljoner kvinnor gå i pension.

Under de nio år vi har granskat pensionsutfallet har de kvinnliga pensionärerna i Stockholm haft den högsta pensionen bland landets kvinnor. Stockholmskvinnornas pensioner har hittills aldrig överstigit den genomsnittliga pensionen för män i något av landets län eller regioner, men nu har det skett. Stockholmskvinnornas pension på 19 100 kr i månaden överstiger den genomsnittliga pensionen för män på Gotland, som uppgår till 18 820 kr per månad.

Total pension som andel av slutlön för kvinnor och män, procent.

Allmän pension av slutlön för kvinnor och män, procent.

● Kvinnor ● Män

1.2. Ökad livslängd får den allmänna pensionen att sjunka

Orsaken till att den totala pensionen faller som andel av slutlönen är att den allmänna pensionen successivt har minskat från 61 procent av slutlönen för årskull 1938 till 48 procent för årskull 1949. Den allmänna pensionen sjönk kraftigt i anslutning till att årskullarna födda mellan 1940 och 1945 gick i pension, från 61 till 48 procent. Därefter steg den allmänna pensionen upp till 51 procent för att därefter återigen falla ned till 48 procent. Ett fall som vi förutsåg i förra årets upplaga av vitboken.

Den långsiktiga trenden med fallande allmänna pensioner beror huvudsakligen på att den förväntade livslängden ökar för varje ny årskull som går i pension. Trots att trenden visar på en fallande pension på lång sikt stiger pensionen något under vissa år. Förklaringen är huvudsakligen kopplad till pensionssystemets värdesäkringsmekanism, som kallas följsamhetsindex. De år följsamhetsindex inte överstiger tre procent kan vi notera att pensionsnivån sjunker, medan nivån

stiger med ett eller par procentenheter de år följsamhetsindex överstiger tre procent (sidan 18). Mot bakgrund av att följsamhetsindex är fastställt till 4,2 procent för år 2016 kan vi förvänta oss att årskull 1950 kommer att få en allmän pension som ligger över 48 procent av slutlön. Medan årskull 1951 kan förväntas få en lägre pension med tanke på att följsamhetsindex är fastställt till 2,8 procent. För att kompensera effekten av följsamhetsindexeringen och den ökade livslängden behöver varje årskull födda efter år 1939 senarelägga sin pension med 3–4 månader jämfört med föregående årskull. Det betyder att årskull 1949 skulle behöva senarelägga sin pension till 68-årsdagen för att nå upp till motsvarande andel i allmän pension som årskull 1938.²⁾

Medan nivån i det allmänna pensionssystemet sjunker ser vi en motsatt utveckling inom tjänstepensionssystemen. Kompensationsnivån har ökat från 17 procent av slutlönen för årskull 1938 till 24 procent för årskull 1949. Den privata pensionens andel av slutlönen har legat stabilt på sex procent sedan årskull 1944 gick i pension.

²⁾Beräkningen baseras på följande antaganden. Årslönen för årskull 1949 uppgår till 302 035 kronor och 61 procent i pension motsvarar då 184 241 kronor. Det betyder att årskullens nuvarande pension måste höjas med 24 procent. För varje månad pensionen senarelägg höjs den med 0,7 procent. Divideras 25 med 0,7 blir det 35,71 månader. Pensionsåldern ska följaktligen senareläggas med knappt 36 månader efter 65 årsdagen, vilket ger en alternativ pensionsålder på 68 år. Livslängdsökningen ligger i nivå med vad demografen James Vaupel beräknar på basis av livslängdsförändringarna i västvärlden sedan år 1751. Enligt hans beräkningar kan vi förvänta oss att hälften av barnen som föds på 2010-talet blir 104 år.

Sambandet mellan nivån på den allmänna pensionen och följsamhetsindex.

Årskull	Beräkningsår för pension	Genomsnittlig allmän pensionsnivå som andel av slutlön (%)	Årets förändring av följsamhetsindex (%)
1938	2004	61	1,8
1939	2005	61	0,8
1940	2006	59	1,1
1941	2007	56	1,6
1942	2008	54	2,8
1943	2009	55	4,5
1944	2010	52	-3
1945	2011	48	-4,3
1946	2012	49	3,5
1947	2013	51	4,1
1948	2014	49	-2,7
1949	2015	48	0,9
1950	2016	Ej ännu beräknad	4,2
1951	2017	Ej ännu beräknad	2,8

1.3. En mörk pensionsframtid väntar dagens ungdom

Pensionsfallet fortsätter oveckligt ifall inget görs. Det visar vår framskrivning av kompensationsnivån för den allmänna pensionen (tabellen nedan).

Framskrivning för allmän pension som andel av slutlön, procent³⁾.

Årskull	Pension som andel av slutlön vid:			Årskull	Pension som andel av slutlön vid:		
	65 år	67 år	69 år		65 år	67 år	69 år
1950	48%	61%	75%	1974	43%	55%	67%
1951	48%	61%	75%	1975	43%	54%	67%
1952	48%	60%	74%	1976	43%	54%	66%
1953	48%	60%	74%	1977	43%	54%	66%
1954	47%	60%	73%	1978	43%	54%	66%
1955	47%	59%	73%	1979	43%	54%	66%
1956	47%	59%	73%	1980	42%	53%	65%
1957	47%	59%	73%	1981	42%	53%	65%
1958	47%	59%	72%	1982	42%	53%	65%
1959	46%	58%	72%	1983	42%	53%	65%
1960	46%	58%	71%	1984	42%	53%	64%
1961	46%	58%	71%	1985	42%	52%	64%
1962	46%	58%	71%	1986	42%	52%	64%
1963	46%	57%	70%	1987	41%	52%	64%
1964	45%	57%	70%	1988	41%	52%	63%
1965	45%	57%	70%	1989	41%	52%	63%
1966	45%	57%	70%	1990	41%	52%	63%
1967	45%	56%	69%	1991	41%	51%	63%
1968	45%	56%	69%	1992	41%	51%	62%
1969	44%	56%	69%	1993	41%	51%	62%
1970	44%	56%	68%	1994	41%	51%	62%
1971	44%	56%	68%	1995	40%	51%	62%
1972	44%	55%	68%	1996	40%	51%	62%
1973	44%	55%	67%	1997	40%	50%	61%

Källa: Folksam

³⁾ Framskrivningen är baserad på den genomsnittliga pensionsbeholdningen för årskull 1949 som uppgick till 2 419 050 kronor och en slutlön på 25 170 kronor i månad år 2015. Varje efterkommande årskull förväntas uppnå 1949:ornas pensionsbeholdning som divideras med Pensionsmyndighetens preliminära delningstal för respektive årskull.

Framskrivningen är givetvis en grov för-
enkling som inte tar hänsyn till tänkbara
förändringar av de förutsättningar som är
viktiga för att människor ska kunna skaf-
fa sig en trygg pension. Framskrivningen
bygger enbart på antagandet att kom-
mande årskullar har motsvarande möj-
ligheter att arbeta ihop samma pensions-
behållning och slutlön som årskull 1949.
Med bibehållen pensionsåldersnorm på
65 år kommer den allmänna pensionen
att minska till 40 procent av slutlönen för
årskullen född efter 1994. Senareläggs
pensioneringen till 69 års ålder stiger den
allmänna pensionen till 61 procent, vil-
ket motsvarar den nivå det reformerade
pensionssystemet var tänkt att infria när
systemet utarbetades under 1990-talet.
Men förändringar i samhällsekonomin
tillväxt, sysselsättningen, arbetslösheten,
sjukfrånvaron, löneutvecklingen samt
avkastningen på kapitalet i AP-fonderna
och de individuella premiepensions-
kontona kan snabbt påverka nivån på
pensionerna. Vilket inte minst det senaste
decenniet har visat.

1.4. Framtida utmaningar och potentiella lösningar för det allmänna pensionssystemet

1) Arbetsmarknaden stärks, men inte tillräckligt hittills

Det svenska pensionssystemets håll-
barhet vilar på att det finns en tillväxt
som skapar jobb. Enligt skolboken ska
tillväxten och jobben spela tillsammans.
Under de senaste två decennierna har
de dock kommit i otakt. Tillväxt ger inte
alltid längre tillräcklig näring till de jobb-
skapande krafterna. Sedan början av
2000-talet har sysselsättningsgraden,
det vill säga andel människor i arbete
mellan 15 och 74 år minskat svagt från
67,1 till 66,7 procent (februari 2017). Pa-

rallellt har arbetslösheten permanentats
på en hög nivå. Efter millenniumskiftet
har andelen arbetslösa pendlat mellan 5,8
och 8,9 procent av arbetskraften. Under
det senaste året har arbetsmarknaden
förbättrats marginellt. Sysselsättnings-
graden har stigit från 65,9 till 66,7 pro-
cent och arbetslösheten har minskat från
7,6 till 7,4 procent. Det ger en strimma av
ljus, men samtidigt väntar prövningar
som följer i kölvattnet på automatisering-
en och digitaliseringen som kan förvän-
tas minska efterfrågan på arbetskraft
framöver. Sysselsättningsproblematiken
försämrar möjligheterna att hålla pen-
sionssystemet i ekonomisk balans och
därmed riskerar den så kallade bromsen
att aktiveras allt oftare, vilket i sin tur
sänker pensionerna.

2) Allt färre arbetsår

Hittills har 40 arbetsår med heltid ofta
varit tillräckligt för att få ihop en sam-
manlagd pension som ger standard-
trygghet. Men med stigande livslängd,
längre studietider, senare etablering på
en allt osäkrare arbetsmarknad och en
faktisk pensionsålder som alltjämt styrs
av 65-årsnormen krymper förutsättning-
arna för framtidens pensionärer att lägga
tillräckligt många arbetsår bakom sig.
Det gäller i allra högsta grad för kvinnor
och flertalet personer som i vuxen ålder
flyttat till Sverige.

- **Höj pensionsåldern:** Vi lever allt längre
vilket gör att fler behöver jobba längre
för att de framtida pensionerna inte ska
urholkas. För att en höjning av pensions-
åldern inte ska komma som en negativ
överraskning för de som står närmast
på tur bör införandet ske stegvist. En
sådan modell presenterades för ett par
år sedan av Pensionsåldersutredningen,
som föreslog att en riktålder för ålders-
pensionen införs som höjs i takt med

livslängdsutvecklingen. Den tidigaste uttagsåldern höjs från 61 till 63 år. Sedan höjs åldern med stigande livslängd. Åldersgränsen för garantipension bör höjas stegvist från 65 till 67 år under åren 2018–2020, som därefter höjs i takt med den förväntade livslängden.

- **Statsfinansiell konsekvens:** Pensionsåldersutredningen beräknade att en pensionsåldershöjning som kompletteras med insatser för arbetsmiljön, ökade kostnader för sjukpenning och arbetslöshetsförsäkring, skulle leda till ett nettoöverskott för staten med 3,7 miljarder kronor, tack vare ökade intäkter av skatter och arbetsgivaravgifter.⁴⁾

3) För låg pensionsavgift

När det reformerade pensionssystemet beslutades år 1994 bestämdes att individens pensionsrätt skulle beräknas på 18,5 procent av den pensionsgrundande inkomsten. Några år senare ändrades beräknings- och skattereglerna för avgiften. Det fick till följd att endast 93 procent av inkomsten under intjänandetaket på 7,5 inkomstbasbelopp är pensionsgrundande. Det innebär att pensionsrätten motsvarar 17,21 procent av inkomsten. Själva finansieringen av pensionssystemet är än mer invecklat. Av pensionsavgiften på 17,21 procent betalar inkomsttagaren sju procent i form av egenavgift, medan arbetsgivaren betalar in resterande del på 10,21 procent som arbetsgivaravgift. Men inkomsttagaren får tillbaka hela sin avgift i form av skattereduktion. Det betyder att statskassan måste skjuta in över 100 miljarder skattekronor till pensionssystemet, trots att det ska vara ett autonomt system där avgifterna fullt ut täcker kostnaderna för pensionerna.

- **Rätt avgift stärker pensionen:** Om pensionsrätten skulle beräknas på en faktisk pensionsavgift som motsvarar 18,5 procent, skulle pensionen höjas med 1 400 kronor per månad för en genomsnittsinkomsttagare. Avgiftshöjningen bör enbart beröra inkomstpensionen, det vill säga att dess avgift höjs från 14,88 till 16,17 procent och premiepensionsavgiften bibehålls på 2,33 procent. För att förändringen ska bli kostnadsneutral för arbetsgivare kan hela avgiften betalas i form av arbetsgivaravgift där pensionsavgiftshöjningen kvittas mot en motsvarande sänkning av den allmänna löneavgiften. En avgiftshöjning skulle också förbättra pensionssystemets finansiella stabilitet och minska risken för att trigga igång den så kallade bromsen (automatisk balansering) som sänker pensionerna. Om den allmänna pensionen ska nå upp till 60 procent av slutlönen vid 67 års ålder visar våra beräkningar att ytterligare avgiftshöjning kan behövas, till drygt 22 procent (se bilagan 3).
- **Statsfinansiella konsekvenser:** Höjningen av arbetsgivaravgiftens ålderspensionsavgift, från 10,21 till 18,5 procent, kvittas mot en sänkning av allmän löneavgift ned till 1,86 procent. För staten ökar däremot intäkterna på grund av att inkomster över intjänandetaket inte är pensionsgrundande, vilket uppskattningsvis ger en intäktsförstärkning på 23 miljarder kronor till statskassan. I och med att egenavgiften för allmän pensionsavgift avskaffas bör även skattereduktionen för motsvarande belopp slopas, vilket ger en besparing på 108 miljarder kronor (gäller för år 2015). Kostnaden för

⁴⁾ Pensionsåldersutredningens slutbetänkande SOU 213:25 sidan 416.

avgiftshöjningen kommer att hamna på individen genom lägre nettolön. Ett sätt att minimera den individuella effekten och bibehålla köpkraften kan vara att utvidga jobbskatteavdraget eller andra åtgärder som främjar ökat arbetskraftsdeltagande och en ökad konsumtion.

4) Premiepensionssystemet lämnar för mycket utrymme åt slumpen:

Tre statliga utredningar har konstaterat att premiepensionssystemet är alldeles för komplicerat och ställer för höga krav på pensionsspararna. Människor i allmänhet har inte de kunskaper som krävs för att kunna bli framgångsrika fondkonsumenter på kapitalmarknaden. Resultatet blir mediokra pensioner för de allra flesta till ett högt pris. Medan ett litet antal får mycket höga eller väldigt låga pensioner trots samma sparinsats. Ett sammantaget utfall som mer beror på slumpen än prestation. Under senare år har det också visat sig att flera fondbolag i premiepensionssystemet har ägnat sig oegentligheter och affärer som inte ligger i pensionspararnas intresse. Det visar på behovet förändringar i anslutningsförvarandet och den löpande kontrollen av fondbolagen.

- **Premiepensionssystemet behöver bli mer individvänligt, enklare, billigare och tryggare:** Ett sätt att höja upp nyttan för individen vore om man minskade antalet valbara fonder rejält i premiepensionssystemet. Därtill behöver man se över fondernas risk- och avgiftsnivå och eventuellt begränsa dessa ytterligare. Traditionell pensionsförsäkring bör införas som valbart alternativ i

premievalssystemet för att ge försäkringstagarna en tryggare placering. Erfarenheterna av denna försäkringsform har varit mycket goda inom tjänstepensionsområdet där det dessutom tillämpas ett avgiftstak för samtliga valbara fonder och försäkringar. Härigenom har både konsumentskyddet och kapitalvärdeskyddet kunnat värnas samtidigt som en tillfredsställande valfrihet erbjuds.

- **Statsfinansiell konsekvens:** Inga betydande statsfinansiella konsekvenser. Troligtvis lägre administrativa kostnader för Pensionsmyndigheten.

5) Brister i socialförsäkringssystem sänker drivkrafterna för arbete och tidigarelägger pensionen.

För många pensionärer, särskilt kvinnor, har ett långt arbetsliv inte gjort mycket skillnad i pension. Deras sammanlagda pension är ofta bara ett par hundralappar högre än vad de hade fått i garantipension och bostadstillägg utan någon som helst arbetsinsats. Orsaken är givetvis deltidsarbete och låga löner. I vårt avslutande kapital presenterar vi ett antal förslag som ökar betydelsen av arbete för pensionen.

Både Folksam och Inspektionen för socialförsäkring har visat att allt fler arbetslösa och sjuka väljer att gå i ålderspension mellan 61 och 64 år. Det beror dels på att ersättningen från Försäkringskassan och a-kassan dras in på grund av ett striktare regelverk, vilket skapar otrygghet hos individen. Dels att ersättningen i många fall är lägre än pensionen.

Även om pensionen blir högre än sjuk- eller arbetslöshetsförsäkringen blir priset en lägre livsvarig allmän pension och ett ökat behov av bostadstillägg. Samhället förlorar i sin tur ett viktigt bidrag av ökat arbetskraftsdeltagande hos äldre.

- **Anpassa socialförsäkringssystemet till höjd pensionsålder:** Åldersgränserna i exempelvis sjuk- arbetsskadeförsäkringen bör knytas till garantipensionsåldern. Dessutom bör en särskild åldersfaktor i sjukersättningsystemet införas för att förhindra en tidigareläggning av pensionsåldern hos äldre arbetskraft som av medicinskt skäl inte kan förväntas arbeta fram till åldersgränsen för garantipension.
- **Statsfinansiell konsekvens:** Se beräkningen för höjd pensionsålder.

Tjänstepensionen

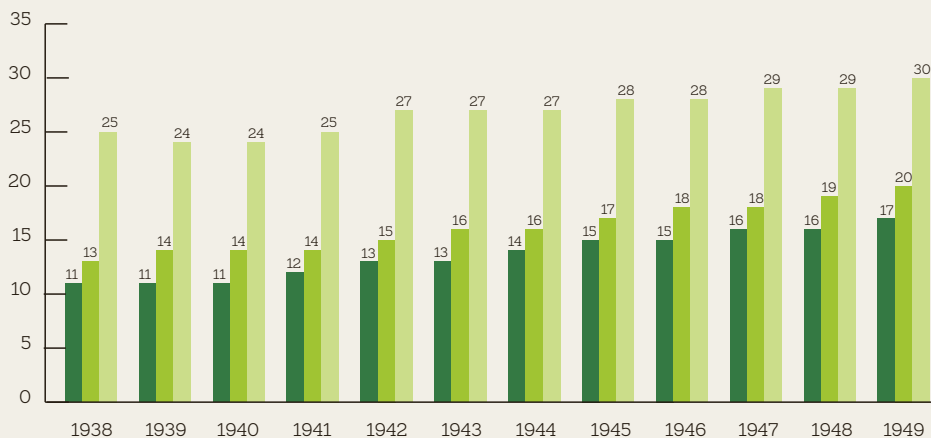
2.1. Tjänstepensionens betydelse

Utan tjänstepension är det svårt att bibehålla sin ekonomiska standard som pensionär. Tjänstepensionen baseras i regel på ett kollektivavtal mellan fackförbund och arbetsgivare. Det finns även individuella tjänstepensioner som arbetsgivaren tecknar för sina anställda.

Tjänstepensionens andel av slutlönen har ökat från 17 procent för årskull 1938 till 24 procent för årskull 1949. Tjänstepensionens andel av den totala pensionen har samtidigt ökat från 17 till 30 procent. Höginkomsttagarna har en tjänstepen-

sion som motsvarar 43 procent av deras totala pension. Motsvarande andel för medelinkomsttagarna är 26 procent och 14 procent för låginkomsttagarna. Kvinnor födda 1949 fick i genomsnitt 4 478 kronor i månaden i tjänstepension, vilket motsvarar 26 procent av deras totala pension. Männén i samma årskull fick nästa dubbelt så mycket i tjänstepension, 7 668 kronor i månaden, vilket motsvarar 34 procent av deras totala pension. Detta speglar tydligt skillnaden i lön på en arbetsmarknad där kvinnodominerade yrken betalar sig betydligt sämre än mansdominerade.

Tjänstepensionens andel av slutlönen för låg-, medel- och höginkomsttagare, procent

Låginkomsttagare

Medelinkomsttagare

Höginkomsttagare

2.2. Tjänstepension allt viktigare, men 73 500 pensionärer saknar det – flertalet är kvinnor

Andelen personer med tjänstepension har ökat något när vi jämför årskull 1938 med 1949, från 90 till 93 procent. Bland äldre årskullar var det något färre kvinnor som hade tjänstepension jämfört med männen, men när årskull 1946 gick i pension blev täckningsgraden mellan män och kvinnor lika hög. Däremot varierar täckningsgraden beroende på inkomst. Lägst andel med tjänstepension återfinns vi bland låginkomsttagarna, men andelen ökade något mellan åren 2004 och 2014, från 74 till 79 procent. En andel som överraskande nog minskade i årets undersökning till 75 procent. Andelen kvinnor bland låginkomsttagarna uppgår till 65 procent. Tjänstepensionens täckningsgrad hos medel- och höginkomsttagarna uppgår till 98 procent. En andel som har varit nästintill oförändrad oavsett årskull. Av samtliga 843 095 pensionärer som ingår i vår undersökning sedan 2009 kan vi därför uppskatta antalet utan tjänstepension till närmare 73 500 personer, varav flertalet är kvinnor.

2.3. Framtida utmaningar och potentiella lösningar

1) Nya förutsättningar för avgiftsbestämda tjänstepensioner

I likhet med det allmänna pensionssystemet har flertalet kollektivavtalsområden gått över från förmånsbestämda till avgiftsbestämda tjänstepensionssystem. ITP-planens avgiftsmodell med 4,5 procent i premieavgift på lönedelar under 7,5 inkomstbasbelopp och 30 procent på lönedelar därutöver har blivit stilbildande

för flertalet övriga avtalsområden. Att det just blev dessa procenttal beror bland annat på ambitionen att den avgiftsbestämda pensionen skulle leverera en motsvarande pension som det tidigare förmånsbestämda systemet. Det vill säga med en sammanlagd pension på 70-77 procent av slutlönen. Varav en förväntad allmän pension på minst 62 procent och tjänstepension på mellan 10 och 15 procent. Situationen har dock förändrats sedan man först bestämde avgiftsnivåerna. En utmaning idag och framöver är att den allmänna pensionen faller. Samtidigt pekar många bedömare på att det växer fram en arbetsmarknad där bland annat kraven på rörlighet och risken för arbetslöshet ökar. Parallellt är det sannolikt att den framtida värdeförändringen på pensionskapitalet utvecklas försiktigt, medan livslängden kan förväntas öka i allt snabbare takt. Sammantaget ökar detta risken för otillräckliga tjänstepensioner för stora grupper löntagare som är födda på 1980-talet eller senare.

- **Uppgradera avgiftsmodellerna givet förändrade förutsättningar i framtiden.** Ska tjänstepensionssystem leverera i nivå med de tidigare förmånsbestämda systemen krävs en höjning av avgiftsnivån. Lämpligast sker detta genom en höjning av avgiften under intjänandetaket för det allmänna pensionssystemet. Härigenom lindras dessutom effekten av såväl frivillig som ofrivillig ledighet, såsom deltidsarbete, studier och arbetslöshet (se bilaga 4). Flera avtalsområden har redan påbörjat en avgiftshöjning, huvudsakligen i form av avsättning till deltidspension, men inget hindrar löntagaren från att använda avsättningen för heltidspensionen.

2) Risk för framtida läckage i tjänstepensionerna

Skattelagstiftningen föreskriver att en tjänstepension tidigast kan utbetalas från 55 års ålder och temporärt utbetalas under minst fem år. Lagstiftningen ger emellertid möjlighet till kortare utbetalningstid än fem år. Få tar ut sin tjänstepension tidigare än 65 år och de flesta har valt livsvarigt utbetalning. Men under 2000-talet har temporärt uttag blivit allt populärare. Riksrevisionen visar att mellan en till två tredjedelar av tjänstepensionerna idag tas ut temporärt inom flera av de större avtalsområdena. När tjänstepensionen har och kommer att få allt större betydelse för pensionärernas totala pension kan temporärt uttag, med nuvarande trend leda till försörjningsproblem för individen och ett ökat behov av bostadstillägg. Detta är en risk som inte ska underskattas. Samtidigt kan det finnas skäl att låta det vara möjligt för individen att göra temporärt uttag av tjänstepensionen bland annat med hänsyn till skillnader i förväntad livslängd mellan olika kollektivavtalsområden eller på grund av hälsoskäl. Utformningen av försäkringsbolagens uttagsblanketter har stor betydelse för individens val av temporärt eller livsvarigt uttag av tjänstepensionen. KPA Pension har under de senaste tio åren ändrat blanketten vid ett antal tillfällen. Under 2008 informerade bolaget om pensionens storlek utifrån en femårig uttagsperiod på uttagsblanketten. Det resulterade snabbt i att antalet med femårig utbetalningsperiod fördubblades. Därför ändrades informationen på så sätt att en tioårig utbetalningsperiod presenterades som förval. Ändringen innebar att de flesta istället valde detta alternativ. Under 2016 ändrades blanketten igen

och nu är det livsvarigt uttag som presenteras som förvalsalternativet. Detta har inneburit att antalet som väljer temporärt uttag minskat kraftigt.

I kölvattnet av hushållens ökade skuldsättning, föräldrars förlängda försörjningsansvar både i formell och informell mening och urholkning av det allmänna efterlevandeskyddet är det värt att se över konstruktionen av framtidens efterlevandeskydd i tjänstepensionssystemen. Vanligtvis är tjänstepensionernas efterlevandeskydd frivilliga tillval, som förutsätter goda förhållanden hos individen för att skyddet ska bli optimalt. Annars finns en risk för att pensionen blir lägre och skyddet otillräckligt när behovet är som störst för de efterlevande.

- **För att minimera risken för framtida läckage i tjänstepensionerna är ett förslag att utreda om den minsta temporära uttagsperioden kan förlängas.** Exempelvis från fem till tio år, eller att perioden minst motsvarar tjänstepensionskollektivets halva förväntade livslängd efter 65 år.
- **Finansiella konsekvenser:** Inga statsfinansiella konsekvenser. Åtgärden stärker potentiellt individens självförsörjningsförmåga och bör rimligen minska statens utgifter för bostadstillägg.
- **Är en "Stor Tjänstegrupplivförsäkring" svaret på framtida utmaningar?** Om dagens tjänstegrupplivförsäkring (TGL)⁵⁾ höjdes exempelvis från nuvarande nivå på sex prisbasbelopp (268 800 kr) till 22 prisbasbelopp (985 600 kr) och att hela ersättningsbeloppet utbetalas fram till 65 år utan nedtrappning från 55 års ålder som gäller idag⁵⁾ skulle återbetalningsskyddet kunna begränsas till uttagsperioden. En sådan lösning skulle förstärka försäk-

ringsprincipen i tjänstepensionssystemen i och med att avlidnas kapital under sparperioden omvandlas till arvsvinster och höjer pensionerna för övriga försäkrade inom avtalsområdet.

- **Finansiella konsekvenser:** Mot bakgrund av att antalet anställda med kollektivavtal uppgår till 3,9 miljoner varav uppskattningsvis 3 500 individer avlider per år kan den totala kostnaden för en stor TGL beräknas till 3,5 miljarder kronor, eller runt 75–90 kronor per månad och anställd.
- **Tjänstepension bör inte vara delbar vid skilsmässa:** Tidigt på 1990-talet beslutade Riksdagen att låta privata pensionsförsäkringar ingå i bodelningen vid skilsmässa. Det starkaste argumentet för denna förändring var att man ansåg att privat pensionssparande ofta är ett rent sparande utan större försäkringsinslag. Alltså mer som en renodlad ekonomisk tillgång som är jämförbar med bankbesparing och annan förmögenhet. Och som sådan ska den därför delas lika mellan makar. Däremot menade riksdagen att individens intjänande pensionsrätter i allmän pension såväl som tjänstepension har ett starkt försäkringsinslag samt utgör en avgörande del av individens framtida försörjningsförmåga varför de inte bör ingå i bodelning. Ett synsätt som Pensionsgruppens rapport Jämställda pensioner (Ds 2016:19) inte finner skäl att ompröva utan skriver: "Detta var ett avgörande faktum när frågan utreddes på 90-talet och det är svårt att idag göra en annan bedömning." En slutsats som Folksam delar.

⁹⁾ Omfattar anställda med kollektivavtalad tjänstepension.

¹⁰⁾ En sådan förändring kräver förändring av gällande skattelagstiftning.

Individuell pensionsförsäkring

3.1. Förutsättningen för individuell pensionsförsäkring saknas

Förra året slopades möjligheten till skatteavdrag för individuell pensionsförsäkring. Fram till och med 2012 ökade andelen med privat pensionsförsäkring bland pensionärerna. I årskull 1938 hade 41 procent privat pensionsförsäkring, medan motsvarande andel för årskull 1949 är 51 procent. Men även om fler har en privat pensionsförsäkring har inte dess andel av slutlönen ökat, utan minskat från sju till sex procent. Andelen kvinnor med privat pensionsförsäkring har ökat relativt kraftigt när vi jämför årskull 1938 med 1949, från 41 till 56 procent. Motsvarande andel för männen ökade från 40 till 46 procent.

Även om andelen med pensionsförsäkring ökar bland dagens pensionärer minskar motsvarande andel hos de yrkesaktiva trots fallande pensioner. Det avdragsgilla pensionssparandet var som mest omfattade år 2002 då 40 procent av samtliga personer med en förvärvsinkomst i åldrarna 20-64 år hade ett sådant sparande. Andelen minskade till 17 procent år 2015, varav 18 procent av kvinnorna och 16 procent av männen använde avdragsrätten. Året innan hade

hela 38 procent av kvinnorna och 31 procent av männen ett avdragsgillt pensionssparande. År 2014 låg den genomsnittliga årspremien på 6 400 kronor för männen och 5 800 kronor för kvinnorna. Året därpå sjönk årspremien för män till 1 700 och 1 400 kr för kvinnor.⁷⁾

Inte bara pengar i pensionsförsäkringar

Pensionärernas ekonomiska situation avgörs inte enbart av deras pension utan också av andra inkomster från exempelvis förmögenhet i form av fastigheter och besparingar.

Förmögenheten som en nybliven pensionär förfogar över kan uppskattas till drygt en miljon kronor.⁸⁾ Merparten är bundet i bostaden och en mindre del i besparingar, vilket kan göra det svårt att använda förmögenheten till konsumtion och därmed förstärka vardagsekonomin.

⁷⁾ SCB (HEK). http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__HE__HE0110__HE0110B/PrivPensSpar/?rx-id=5709ee23-6abe-4d05-97cf-7a1bc9106937

⁸⁾ Se Vad blev det för pension i Sveriges län och regioner 2014? Rapport från Folksam. Nettoförmögenheten för en individ motsvarar summan av hennes reala tillgångar (fastigheter), finansiella tillgångar, minus skulder.

Nettoförmögenhet hos pensionärer:

Län/region	Nettoförmögenhet			
	Genomsnittlig nettoförmögenhet	Medianvärde	Nettoförmögenhet, medianvärde	
	Samtliga	Samtliga	Kvinnor	Män
Stockholm	1 963 354	1 117 792	1 023 688	1 220 023
Gotland	1 534 362	986 407	706 920	1 235 621
Halland	1 527 118	971 815	728 266	1 281 196
Uppsala	1 444 847	932 225	813 655	1 078 755
Skåne	1 445 791	843 121	725 885	991 247
Kronoberg	1 581 311	774 092	629 559	971 179
Västra Götaland	1 267 105	739 079	582 840	959 302
Jönköping	1 220 212	674 799	530 787	852 152
Västerbotten	1 052 494	652 367	548 024	827 298
Södermanland	1 050 796	618 785	499 327	757 763
Dalarna	978 567	600 896	453 071	755 906
Jämtland	1 064 246	591 892	517 833	652 149
Västmanland	970 172	578 533	518 902	661 154
Östergötland	1 186 656	573 145	483 223	711 919
Kalmar	1 139 164	572 424	454 489	751 572
Blekinge	1 060 380	569 644	397 908	828 001
Värmland	923 216	533 851	402 946	641 584
Norrbottn	812 498	502 901	376 343	649 552
Örebro	905 075	501 223	412 102	626 332
Gävleborg	870 420	492 609	415 576	581 754
Västernorrland	803 390	480 380	385 528	637 766

Källa: Folksam

3.2. Utmaningar och potentiella lösningar för framtidens privata pensionssparande

1) Nästan 430 000 personer saknar tjänstepension – utan incitament till privat pensionsförsäkring är det den fallande allmänna pensionen som står till buds:

Den svenska modellen vilar på att facken och arbetsgivarna tecknar frivilliga kollektivavtal som bland annat omfattar tjänstepension. Som tidigare har konstaterats har hela 93 procent av dagens nyblivna pensionärer tjänstepension, men det finns tydliga indikationer på att denna täckningsgrad riskerar att minska i framtiden. Mellan åren 1994 och 2015 minskade andelen löntagare med kollektivavtal från 94 till 90 procent. Täckningsgraden minskar framför allt inom de expansiva arbetsmarknadsområdena, det vill säga inom den privata sektorn och storstadsområdena, särskilt i Stockholm.⁹⁾ Uppskattningsvis saknar 428 000 människor en tjänstepensionsförmån i sin nuvarande anställning.

Arbetskraftens sammanställning har förändrats under de senaste två decennierna. Fler är företagare och många kombinerar företagandet med anställning. Grängsgångarna som jobbar i de nordiska grannländerna är en växande skara. Likaså väljer allt fler att flytta till ett EU-land för att jobba under en kortare eller längre tid. Därutöver har vi drygt 370 000 människor i arbetskraften som är arbetslösa. Sammantaget utgör de en fjärdedel

av arbetskraften. Gemensamt för många av dessa människor är att de ofta saknar ett tillfredställande pensionssparande för att kompensera avsaknaden av en tjänstepensionslösning.

2) Försämrade villkor för privat pensionsförsäkring:

Förra året slopades avdragsrätten för pensionssparande. Samtidigt har regeringen höjt schablonbeskattningen av kapitalförsäkringar och investeringssparkonton (ISK).

Statens ursprungliga avsikt med avdragsrätten var att ge invånarna incitament att ta ett ökat ansvar för sin försörjning när arbetslivet avslutas. Utöver avdragsrätten följde särskilda villkor för att garantera att pensionsförsäkring användes till försörjning. Försäkringskapitalet är dels låst tills försäkringstagaren fyller 55 år och ska utbetalas under minst fem år. Dels kan inte kapitalet belånas och endast överlåtas till en begränsad förmanstagargrupp ifall försäkringstagaren avlider under försäkringstiden. Liknande villkor ställs inte på andra sparprodukter, vilket inte heller gör dem lika fördelaktiga som pensionsförsäkringsprodukter.

Riksdagen motiverade avvecklingen av avdragsrätten utifrån fördelningsspolitiska skäl, det vill säga att den var mer fördelaktigt för individer med förhållandevis höga inkomster. Effekten blir troligen istället att den fördelningsspolitiska orättvisan förstärks. Inkomsttagare som hittills har tjänat på avdragsrätten kommer

⁹⁾ <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1545448&fileId=1545800>,

I Stockholm är det framför allt följande branscher som saknar kollektivavtal: transport (36%), handel (52%), privat vård och utbildning (60%) och städföretag (80%).

i stället gå över till så kallad lönevaxling inom ramen för sin tjänstepension. Lönevaxling är ett mer prisvärt alternativ, särskilt skattemässigt och även när det gäller avgifter. Problemet är att möjligheten inte är fördelaktig för alla. Lönevaxling är nämligen endast lönsamt när månadsinkomsten överstiger 40 000 kronor. Vid lägre inkomst går inkomsttagaren miste om pensionsrätt till allmän pension och riskerar dessutom försämra sina övriga socialförsäkringsförmåner. Givet situationen med fallande pensioner borde signalen från statsmakten snarare verka för individuell pensionsförsäkring, i synnerhet för personer som saknar eller riskerar att få en otillräcklig tjänstepension.

- **Gynna långsiktig bunden pensionsförsäkring:** För att möta en utveckling med de sjunkande pensionerna behövs idag en långsiktig lösning för privat pensionsförsäkring. Något som idag saknas i och med sloandet av avdragsrätten. Introducera en ny form av skattegynnad privat pensionsförsäkring som har en utbetalningstid på minst 10 år, med möjlighet till kortare utbetalningsperiod vid låga försäkringsbelopp.

Det privata pensionsförsäkringssparandet bör i likhet med avdragsgill tjänstepension omfattas av en avkastningsskatt på 15 procent. Tidigaste uttagsålder bör samordnas med tidigaste uttag av allmän pension, förslagsvis 63 år. Att beskatta försäkringen med avkastningsskatt istället för kapitalskatt höjer i genomsnitt den slutliga pensionen med åtta till elva procent, enligt våra beräkningar (se bilaga 2). En alternativ skattelösning vore att låta dagens kapitalskatt omfattas av skattereduktion när sparandet sker i ett bundet försäkringssparande enligt ovanstående

principer. Skattereduktionen skulle kunna begränsas till individer med en årsinkomst på högst 7,5 inkomstbasbelopp (461 250 kronor).

- **Statsfinansiell konsekvens:** Kostnaden för det första alternativet, där bundet sparande i kapitalförsäkring belastas med avkastningsskatt istället för kapitalskatt, innebär att vi kan förvänta oss att staten skulle gå miste om drygt 60 miljoner kronor i utebliven skatt. Beräkningen baseras på antagandet att hälften av dagens kapital i kapitalförsäkringar flyttas över till ett bundet sparande. Det andra alternativet med skattereduktion skulle med samma antagande minska statens skatteintäkter med drygt 120 miljoner kronor.
- **Gör det möjligt med individuell inbetalning i tjänste- och premiepensionen.** Dels genom att öppna upp för individuell premieinsättning till den individuella premie- eller tjänstepensionen, dels att premieinsättningen ger rätt till en skattereduktion som motsvarar 30 procent av premieinsättningen, som högst får motsvara 2,5 procent av 7,5 inkomstbasbelopp (i år 11 531 kronor per år).
- **Statsfinansiell konsekvens:** Om vi antar att den genomsnittliga årspremien uppgår till 6 000 kronor och att 18 procent av löntagarna beviljas skattereduktion för individuell insättning i premie- eller tjänstepensionen blir den statliga kostnaden 1,4 miljarder kronor per år (enligt 2015 års förutsättningar). I ett längre perspektiv är förändringen kostnadsneutral i och med att skattereduktionen endast senarelägger beskattningstidpunkten. Staten får därutöver ökade intäkter via avkastningsskatten samt minskade kostnader för bostadstillägg när pensionsinkomsterna ökar.

3) Pensionärerna frigör inte sin förmögenhet

Merparten av pensionärernas förmögenhet är bunden i bostaden. En tillgång som har växt kraftigt de senaste decennierna, särskilt i storstäderna. Trots detta är pensionärernas vilja att sälja och flytta mycket låg. I Boverket marknadsrapport "Låst läge på bostadsmarknaden" är huvudförklaringen den höga reavinstskatten vid försäljning av villor och bostadsrätter som gör det särskilt olönsamt för äldre att byta bostad. Reavinstskatten för en villa som köptes år 1998 och som säljs i år uppgår i genomsnitt till 300 000 kronor. Många äldre har bott betydligt längre tid i sin villa eller bostadsrätt och kan därmed antas få en avsevärt högre reavinstskatt. Därför är det inte förvånande att äldre väljer att bo kvar och låter dödsboet betala reavinstskatten. Därmed frigörs inte kapital till egen försörjning eller för nyproduktion av exempelvis senior- och trygghetsboende för äldre.

- **Slopa reavinstskatten för ålder pensionärer:** Kravet för skattebefrielse bör kopplas till att ålderspensionären antingen använder försäljningsvinsten till att skaffa ett trygghets- eller seniorboende eller tecknar en livränteförsäkring. Livräntan bör givetvis vara fri från inkomstskatt under utbetalningstiden, vilket kan motivera en beloppsbegränsning för hur stor del av försäljningsvinsten som kan in-tecknas i försäkringen. Utbetalningsperioden för livräntan bör vara minst tio år för personer mellan 65 och 74 år. Och minst fem års utbetalningstid för personer som fyllt 75 år.
- **Statsfinansiell konsekvens:** Om vi antar att äldres uppskjutna kapitalvinstskuld är 250 000 per hushåll och flyttbenägenheten hos gruppen ökar från 0,2 till 0,6 procent tack vare reformen samt att antalet äldre som bor i villa eller bostadsrätt uppgår till 1,6 miljoner blir den uppskattade kostnaden 2,4 miljarder kronor (enligt 2015 års förut-sättningar).

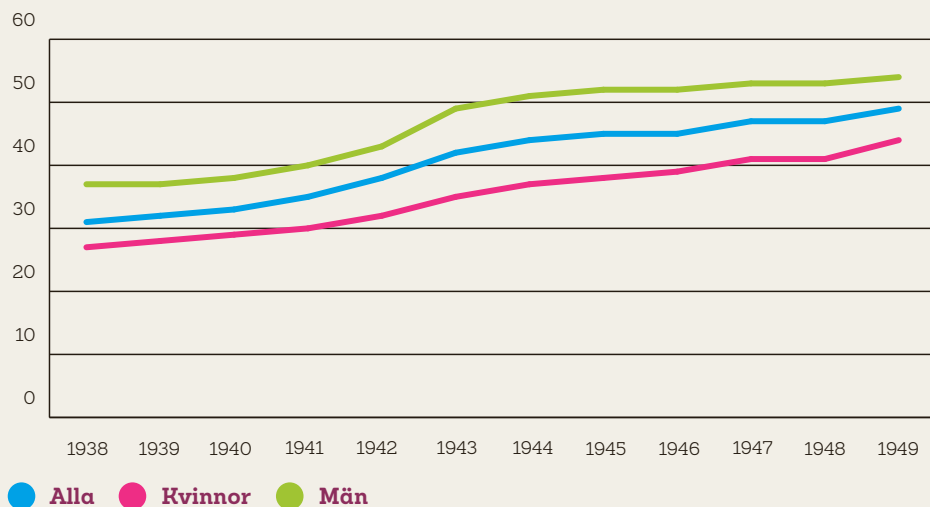
Jobbade pensionärer

4.1. Pensionärer jobbar allt längre

Det blir allt vanligare att pensionärer har kvar en fot i arbetslivet samtidigt som de tar ut hel ålderspension efter 65-årsdagen. Av årskull 1938 var det 31 procent som hade arbetsinkomster året efter att de hade gått i pension. Motsvarande andel för årskull 1949 var 49 procent. Andelen är högst bland män, särskilt hos de som innan pensioneringen hade högavlönade arbeten där hela 69 procent har inkomst av arbete ett år efter att de hade gått i pension. Deras genomsnittliga

årsarbetsinkomst uppgick till 140 200 kronor under år 2015. Bland medelinkomsttagarna var det 50 procent som fortsatte arbeta och fick en genomsnittlig årsinkomst på 53 500 kronor. Drygt 24 procent av låginkomsttagarna arbetade och deras genomsnittliga årsinkomst uppgick till 15 000 kronor. Sedan årskull 1943 gick i pension så har andelen låginkomsttagare som kombinerar pension och arbete stabiliserats på 24–25 procent, medan hos övriga grupper ökar andelen som arbetar.

Andel pensionärer med arbetsinkomst, procent

4.2. Utmaningar och potentiella lösningar för att öka arbetskraftsdeltagandet hos äldre

Förbättra villkoren för att pensionärsjobba: Arbetskraftsdeltagandet hos personer mellan 65 och 74 år ökade markant mellan åren 2005 och 2014, från 9,9 till 16,5 procent.¹⁰⁾ Det är framför allt andelen anställda som har ökat. Särskilt påtaglig blev ökningen efter år 2007 då arbetsgivaravgiften för anställda över 65 år sänktes från 31,42 till 10,21 procent samt att dessa personer fick ett förhöjt jobbskatteavdrag. Ökningen sker trots att arbetslösheten och sysselsättningen minskade under finanskrisen 2008-2009. Arbetsgivaravgiften för äldre höjdes år 2016 och vi kan notera att andelen sysselsatta i åldersgruppen har minskat från 16,4 till 15,8 procent mellan åren 2015 och 2016.

De pensionärer som jobbar i störst omfattning gör det inte på grund av låg pension, utan för att de vill och är efterfrågande. Lägst arbetskraftsdeltagande återfinns istället hos de som under yrkeslivet hade lägst inkomster. Därför föreslår vi följande:

- **Särskilt jobbskatteavdrag för personer med garantipension.** En sådan skattesänkning kan bli en drivkraft för att öka arbetskraftsdeltagandet hos individer med lägst pensioner.
- **Statsfinansiell konsekvens:** Antalet individer med garantipension mellan 65 och 70 år som har arbetsinkomster uppgår till 20 000. Deras snittinkomst är 15 000 kronor per år och snittpension är 150 700 kronor per år. Vi antar att antalet ökar med 30 procent tack vare en fördubbling av skattereduktionen från 3 000 till 6 000 kronor. Skattereduktionen uppskattas kosta 96 miljoner men samtidigt ökar skatteintäkterna från den aktuella gruppen vilket ger ett överskott på 90 miljoner kronor (enligt 2015 års förutsättningar).
- **Ingen arbetsgivaravgift för arbetskraft med garantipension.** Arbetsgivarnas intresse för att anställda personer med låga pensioner bör rimligen öka ifall arbetsgivaravgiften slopas för anställda med garantipension.
- **Statsfinansiell konsekvens:** Antalet personer med garantipension mellan 65 och 70 år som har arbetsinkomster uppgår till 20 000. Snittinkomsten är 15 000 kronor per år. Vi antar att antalet ökar med 30 procent tack vare avgifts-sänkningen. Statens intäktsförlust kan därför beräknas till 40 miljoner kronor (enligt 2015 års förutsättningar).

¹⁰⁾ http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__HE__HEO110__HEO110B/PrivPensSpar/?rxid=5709ee23-6abe-4d05-97cf-7a1bc9106937

En väg för att sluta pensions- gapet mellan kvinnor och män

Det svenska allmänna pensionssystemet vilar på livsinkomstprincipen, vilket ofrånkomligt kommer att spegla inkomsterna på arbetsmarknaden. Pensionssystemet tar inte hänsyn vare sig till skillnader i sociala omständigheter, yrke eller kön. Därför brukar man framhålla att pensionssystemet är könsneutralt. När lön och anställningsvillkor skiftar mellan kvinnor och män får detta också betydelse för pensionen. Och inte blir det bättre av att kvinnor förväntas ta ett större ansvar för hem och barn vilket sänker deras arbetskraftsdeltagande. Det enklaste sättet att få jämställda pensioner vore att:

1. ge kvinnor högre lön,
2. säkerställa att kvinnor inte väljer jobb inom traditionellt kvinnodominerande yrken,
3. kvinnor inte går ner i arbetstid eller är hemma mer med barnen genom föräldraledighet och VAB-dagar.

Det är nämligen just dessa faktorer som gör att kvinnor idag får 5 400 kronor mindre i pension per månad än män.

Vår kartläggning visar att den genomsnittliga totala pensionsnivån för kvinnor födda 1949 uppgick till 17 173 kronor per månad, vilket motsvarar 76 procent av den genomsnittliga pensionen för män (22 588 kronor per månad, se diagrammet på sid 14). Det betyder att pensionsgapet har minskat med sex procentenheter jämfört med årskull 1938. Men jämfört med förra årets granskning är gapet oförändrat. Med nuvarande minskningstakt sluts gapet år 2070 när årskull 2005 fyller 65 år. Samtidigt som pensionsgapet

sluts långsamt faller den allmänna pensionen desto snabbare.

Kvinnor födda år 1938 hade en allmän pension som motsvarande 64 procent av deras slutlön, medan motsvarande pension för kvinnor födda 1949 har sjunkit ned till 51 procent (se diagram på sidan 16). Kvinnorna har 83 procent av männens allmänna pension, men endast 58 procent av deras tjänstepension. Däremot har de högre privat pension än männen. Det som förklarar den stora skillnaden i allmän pension och tjänstepension är att en större andel av männen har en inkomst som ligger över intjänandet för den allmänna pensionen och är därmed inte heller pensionsgrundande. Medan i tjänstepensionssystemen är hela lönen pensionsgrundande, vilket också speglar den faktiska inkomstskillnaden mellan kvinnor och män.

5.1 Pensionsgruppens handlingsplan för jämställda pensioner

I början av årets offentliggjordes Handlingsplanen för jämställda pensioner av Pensionsgruppen, som samlar representanter från Centerpartiet, Kristdemokraterna, Liberalerna, Miljöpartiet, Moderaterna och Socialdemokraterna.

När handlingsplanen presenterades framhölls att åtgärdslistan ska leda till "att minska skillnaderna mellan mäns och kvinnors pensioner" och åstadkomma "mer jämställda pensioner". Det handlar följaktligen om ett långsiktigt arbete. Att Pensionsgruppen väljer denna strategi

och ingen quick-fix-lösning är inte förväntande med tanke på att deras uppdrag är att vårda 1994 års pensionsöverenskommelse. Strategin grundas på en insikt om att ett pensionssystem som vilar på livsinkomstprincipen och till sin konstruktion är könsneutral ofrånkomligt leder till att arbetsmarknadens villkor speglas i pensionerna. Och så länge vi har en arbetsmarknad där kvinnor har lägre lön och arbetar färre timmar än män kommer pensionsgapet att bestå.

Givetvis går det att åstadkomma jämställda pensioner omgående trots en ojämställd arbetsmarknad, men det förutsätter ett systemskifte där livsinkomstprincipen ersätts med bidragsprincipen. Vilket skulle innebära en återgång till folkpensionsidén där samtliga individer vid en särskilt angiven ålder får en ålderspension som är lika för alla oavsett arbetsinsats under livet. Det är förvisso en enkel och sannolikt inte en dyrare lösning än dagens system, ifall pensionen efter skatt skulle uppgå till mellan 12 000 och 13 000 kronor i månaden.¹¹⁾ Det vill säga en pension som ligger strax över gränsen för fattigdom.

Systemskiften uppskattas sällan av statsmaktens företrädare. De föredrar istället den reformistiska vägen, det vill säga stegvisa och kontrollerade förändringar av system. En ofta framgångsrik strategi att döma av erfarenheter från Sverige och andra länder som har förändrats sina socialförsäkringssystem. Det är också det som presenteras i Pensionsgruppens handlingsplan för jämställda pensioner.

Där listas följande punkter:

1. Översyn av grundskyddet.
2. Förenkling av ansökningsförfarandet avseende överföring av premiepensionsrätt.
3. Utredning av möjlighet för sambor att föra över premiepensionsrätt.
4. Fortsatt analys av utträdet ur arbetslivet.
5. Fortsatt analys av förslaget om pensionsrätt för studier och barnår.
6. Ytterligare överväganden om möjligheten att dela pensionsrätt.
7. En årlig redovisning av jämställda pensioner.
8. Följa utvecklingen av faktorer utanför det allmänna pensionssystemet som påverkar jämställda pensioner.

Att döma av dessa punkter anser Pensionsgruppen att vägen till jämställda pensioner huvudsakligen är ett projekt som ska åstadkommas genom att kvinnor och män sinsemellan delar sina respektive pensionsrätter mer lika, samt att stärka grundskyddet. Förvisso kan delad pensionsrätt öka jämställdheten mellan par om uppskattningsvis 20-30 år, men det är svårt att se att det skulle ha någon som helst effekt på pensionsgapet på samhällsnivå under samma tidshorisont. Huvudsakligen beroende på att ojämställdheten på arbetsmarknaden minskar mycket långsamt. Samt att närmare 40 procent av den vuxna befolkningen lever i ensamhushåll och intresset hos par att dela pensionsrätt är lågt och i de fall det görs är beloppen ofta otillräckliga för att uppnå jämställda pensioner.

¹¹⁾ Gränsen för fattigdom eller låg ekonomisk standard motsvarar 60 procent av medianinkomsten, år 2015 motsvarade detta 11 900 kr efter skatt.

Kvinnorna stärker pensions-systemet men inte sina egna pensioner

Ett långt yrkesliv har en ganska liten betydelse för vad de flesta kvinnor får i pension eller disponibel inkomst. Pensionsmyndigheten visar i rapporten "Ger högre lön högre pension" att sambandet mellan livsinkomstens storlek och pensionens storlek ofta saknas. De skriver vidare:

"För de flesta män lönar det sig i pensionshänseende att arbeta eftersom det är vanligt att de är gifta/sambor under hela pensionstiden samtidigt som de har en relativt hög pension. Ett annat sätt att uttrycka detta är att män har mindre nytta av samhällets grundskydd än vad kvinnor har och det av tre skäl; de ingår i ett par större del av sina pensionärs liv än vad kvinnor gör, de har högre livsinkomster än kvinnor och de lever kortare vilket innebär att deras pensioner inte hinner sjunka relativt inkomstnivån för de förvärvsaktiva lika länge."

Detta är ett rejält underbetyg för ett pensionssystem som har ambitionen att olika livsinkomster ska ge olika pension men endast för pensioner som ligger över nivån för grundtryggheten. I praktiken betyder det att flertalet kvinnor under sitt yrkesliv bidrar med ett betydande avgiftsinflöde till det allmänna inkomst-pensionssystemet och stärker dess automatiska balansering (den så kallade bromsen) och värdesäkringsmekanism (följsamhetsindex), vilket huvudsakligen blir till fördel för männen. Flertalet kvinnor får istället en allmän pension som till en betydande del utgörs av garantipension, som för övrigt finansieras av skatter och inte av pensionsavgifterna. Kvinnor som är ensamstående och saknar förmögenhet har sannolikt också rätt till bostadstillägg.

I nedanstående tabell jämför vi pensionen och den disponibla inkomsten för tre kvinnor; en som arbetat heltid med kollektivavtal och en månadslön på 24 800 kronor, som motsvarar den genomsnittliga lönen för kvinnliga arbetare, en kvinna med samma lön och kollektivavtal men arbetar deltid till 75 procent, samt en kvinna som aldrig har arbetat. Skillnaden mellan ingen livsinkomst och en genomsnittlig sådan är endast 1 700 kronor i månaden ifall samtliga kvinnor har rätt till bostadstillägg.

Pension vid olika livsinkomster			
Inkomster	Heltidsarbete	Deltidsarbete, 75 %	Ingen livsinkomst
Bruttolön kr/månad	24 800 kr	18 600 kr	0 kr
Inkomstpension	9 170 kr	6 880 kr	0 kr
Premiepension	2 530 kr	1 890 kr	0 kr
Garantipension	380 kr	1 640 kr	7 860 kr
Tjänstepension	4 440 kr	3 330 kr	0 kr
Total pension	16 520 kr	13 740 kr	7 860 kr
Efter skatt	12 910 kr	11 110 kr	6 950 kr
Differens		-1 800 kr	-5960 kr
Bostadstillägg	830 kr	2 110 kr	5 090 kr
Disponibel inkomst	13 740 kr	13 220 kr	12 040 kr
Differens		-520 kr	-1 700 kr

Källa: Beräkning gjord med Pensionsmyndighetens typfallsmodell (2016-02-17).
Antaganden: född 1990, pensionsålder 67, börjar arbeta vid 23 år och går i pension vid 67 år, avkastning på premie- och tjänstepension 2,1 procent.

5.2 Arbete ska göra skillnad för pensionen oavsett kön

Ett starkt motiv för att sjuösätta åtgärder som ökar betydelsen av arbete för pensionen är att legitimiteten för ett allmänt pensionssystem vilar på dess förmåga att garantera individen ett livsvarigt standardskydd. Det är alltså inte rimligt att invänta en senfärdig arbetsmarknad. Vi ser därför behov av en rad åtgärder som kan komplettera pensionsgruppens handlingsplan. Vi bedömer att våra förslag har kapacitet att omgäende minska pensionsgapet påtagligt mellan kvinnor och män och öka betydelsen av arbete.

1. Förvärvsbelopp

Alla individer med en årlig pensionsgrundad inkomst som ligger inom intervallet 1,2 och 3,1 inkomstbasbelopp (ibb) ska tillföras ett förvärvsbelopp som högst motsvarar 18,5 procent av 3,1 ibb (motsvarar i år 35 270 kr). Förvärvsbeloppet får bäst effekt ifall det även tillförs på

samtliga pensionsrätter individen har tjänat in i form av inkomstpension i det reformera pensionssystemet sedan år 1999. För framtida inbetalningar av förvärvsbeloppet bör fördelningen ske enligt gällande avgiftsfördelning på inkomst- och premiepension. Av nedanstående tabell framgår att förvärvsbeloppet höjer den totala pensionen med 710 kronor genom att inkomstpensionen och premiepensionen höjs medan garantipensionen sänks. Dessutom minskar behovet av bostadstillägg. Skulle däremot behov av detta föreligga minskar skillnaden i disponibla inkomst till 130 kronor per månad. När en större del av pensionen utgörs av inkomstpension dämpas den långsiktiga värdeminskningen av pensionen tack vare att inkomstpensionen följer löneutvecklingen medan garantipensionen prisindexeras. Härigenom minskar risken för att större grupper av pensionärer hamnar under fattigdomsgränsen.

Förvärvsbeloppets effekt på pensionen		
Inkomster	Utan förvärvsbelopp	Med förvärvsbelopp
Bruttolön kr/månad	6 424 kr	6 424 kr
Årlig pensionsrätt/Förvärvsbelopp	13 262 kr	35 270 kr
Inkomstpension	2 370 kr	5 050 kr
Premiepension	650 kr	1 390 kr
Garantipension	5 130 kr	2 650 kr
Total pension	8 150 kr	9 090 kr
Efter skatt	7 170 kr	7 880 kr
Differens		710
Bostadstillägg	5 000 kr	4 420 kr
Disponibel inkomst	12 170 kr	12 300 kr
Differens		130 kr

Källa: Beräkning gjord med Pensionsmyndighetens typfallsmodell. Antaganden: född 1990, pensionsålder 67, börjar arbeta vid 23 år och går i pension vid 67 år.

I kombination med en höjning av den allmänna pensionsavgiften från 17,21 till 18,5 procent, som vi föreslår på sidan 21, skulle inkomsten för typfallsindivid i föregående tabell öka med ytterligare 350 kronor i månaden ¹²⁾, vilket ger en total förstärkning med 1 060 kronor mer per månad jämfört med dagens villkor. Finns behov av bostadstillägg minskar emellertid förstärkningen till 480 kronor i månaden jämfört med dagens regler.

På systemnivå bidrar förvärvsbeloppet till att göra pensionssystemet mer autonomt och därmed minska risken för övervältring av kostnader för garantipension och bostadstillägg som finansieras inom ramen för statsbudgeten. Samtidigt får förvärvsbeloppet till effekt att en större del av grundskyddet blir en del av pensionssystemet. Förvärvsbeloppet främjar också arbetskraftsdeltagandet och arbetslinjen i och med att beloppet endast

tillförs när arbetsinkomsten årligen överstiger 1,2 inkomstbasbelopp, eller 73 800 kronor. Dock innebär förvärvsbeloppet en marginaleffekt på så sätt att en person som antas ha en livsvarig årsinkomst på 73 800 kronor får en pension som motsvarar en livsvarig årsinkomst på 190 650 kronor, men den effekten är redan en realitet med dagens konstruktion.

Den löpande kostnaderna för förvärvsbeloppet, som belastar statsbudgeten, kan huvudsakligen kvittas mot minskade kostnader för garantipension och bostadstillägg. Beloppet betalas i form av statlig ålderspensionsavgift, som vi uppskattar till drygt 8 – 9 miljarder kronor för år 2015. Om förvärvsbeloppet även ska gälla retroaktivt påverkas pensionssystemets finansiella ställning. För att inte den automatiska balanseringen ska påverkas bör en retroaktiv inbetalning göras för de höjda pensionsrätter som följer med för-

värvsbeloppet. Den retroaktiva skulden kan uppskattas till drygt 103 miljarder kronor. Antingen kan skulden finansieras genom en engångsinsättning eller en periodisk inbetalning under exempelvis under 10 år med drygt 10 miljarder kronor årligen. Finansieringen av samtliga förslag i vitboken redovisas i bilaga 1.

2. Hög pensionsavgiften vid föräldraledighet och sjukfrånvaro

Föräldrapenning och sjukpenning är pensionsgrundande, men pensionsavgiften beräknas på utbetalad ersättning, som motsvarar 77 procent av lönen. För att förstärka pensionen skulle avgiften, i likhet med för personer med sjukersättning, istället beräknas på den bakomliggande inkomsten. Om vi utgår från den genomsnittliga arbetarlönen för kvinnor (24 800 kr/mån) skulle pensionsinbetalningen till den allmänna pensionen höjas med 20 procent eller 4 250 kronor per år ifall pensionsavgiften är 17,21 procent vid sex månaders föräldraledighet. Återställs avgiften till 18,5 procent höjs pensionsavsättningen med 29 procent eller 6 150 kronor. Finansieringen av höjningen bör ske inom ramen för nuvarande avgiftsuttag för föräldraförsäkrings- och sjukpenningsavgiften som ingår i arbetsgivaravgiften. Uppskattningsvis ökar kostnaden med 1,2 miljarder kronor per år utifrån 2015 års beräkningsförutsättningar.

3. Tjänstepensionssystemen kan minska pensionsgapet

Det finns en potential att inom ramen för tjänstepensionssystemen minska pensionsgapet mellan kvinnor och män genom att höja avgiftsnivån samt för-

långa utbetalningsperioden. Om tjänstepensionsavgiften under intjänandetaket för det allmänna pensionssystemet höjs från den sedvanliga nivån på 4,5 till 6,5 procent får det till effekt att dämpa pensionsförlusten vid såväl frivillig som ofrivillig ledighet, såsom deltidsarbete, studier och arbetslöshet (se bilaga 4). Ifall merparten av tjänstepensionerna utbetalas livsvarigt skulle en större del av arvsvinsterna tilldelas kvinnor och därmed stärka deras pensioner.

4. Uppmuntra ett livslångt lärande utan pensionsförlust

Få individer kommer framöver att gå ut på arbetsmarknaden efter genomförda gymnasie- eller högskolestudier för att sedan oavbrutet jobba fram till pension, utan att behöva vidareutbildning och förstärkning av kompetensen för att bibehålla sitt yrkeskunnande. Dessutom riskerar allt fler individer bli arbetslösa när deras kompetens i allt snabbare takt blir inaktuell. Frågan om kompetensutveckling har varit uppe och vänt på rikspolitisk nivå i början av millennieskiftet då planer på så kallade kompetensutvecklingskonton utformades. Initiativet blev aldrig verklighet.

Ett sätt att uppmuntra kompetensutveckling och yrkesväxling skulle kunna vara att utvidga dagens premiebefrielse i tjänstepensionssystemen att även gälla vid studier, utöver att endast gälla vid sjukdom, arbetsskada och föräldraledighet. Härigenom kan en betydande pensionsförlust undvikas. Samtidigt skulle det signalera att studier alltid ska löna sig, vilket det inte alltid gör idag.

¹²⁾ Inkomstpensionen höjs med 7 procent.

5. Sänkt eller slopad skatt vid pensionsförsäkringssparande

Fler kvinnor än män hade ett privat avdragsgillt pensionssparande förra året. I en färsk rapport från Kommunal framgår att hälften av deras pensionerade medlemmar har en privat pensionsförsäkring som i genomsnitt ger en månadsutbetalning på 1 800 kronor.¹³⁾ Det motsvarar 13 procent av deras totala pension och har därmed en stor betydelse för deras ekonomiska standard. Efter att avdragsrätten slopades 2016 saknas ett attraktivt pensionsförsäkringssparande, istället hänvisas alla till sparformer utan försäkringsinslag. Vi efterlyser därför en ny form av skattegynnad försäkringssparande. Antingen en sänkning av kapitalskatten för bundna kapitalförsäkringar eller alternativt en skattereduktion för kapitalskatten som tas ut på försäkringssparande. Skattereduktionen skulle kunna begränsas till individer med en årsinkomst på högst 7,5 inkomstbasbelopp (461 250 kr).

¹³⁾ Efter sista löneutbetalningen, rapport från Kommunal 2017.

Bilaga 1:

Sammanställning av de statsfinansiella konsekvenserna av föreslagna förslag i rapporten, enligt 2015 års beräkningsförutsättningar.

Reformförslag	Kostnad/inkomst för staten
Höjd pensionsålder	3,7 miljarder kronor
Höjd pensionsavgift	131 miljarder kronor
Förändring av premiepensionsområdet	0 kr
Höjd åldersgräns i socialförsäkringssystemet	Ingår i beräkningen för pensionsåldershöjningen
Sänkt skatt eller skattereduktion på långtidsbunden kapitalförsäkring	-60/-120 miljoner kronor
Skattereduktion för individuell insättning på premie- och tjänstepension	-1,4 miljarder kronor
Slopad reavinstskatt för 65+	-2,4 miljarder kronor
Särskilt jobbskatteavdrag för garantipensionärer	90 miljoner kronor
Slopad arbetsgivaravgift för garantipensionärer	- 40 miljoner kronor
Förvärvsbeloppets löpande kostnad	Kvittas mot sänkta kostnader för garantipension
Retroaktiv pensionsrätt som följer av förvärvsbeloppets införande	-10 miljarder kronor
Höjd ålderspensionsavgift vid föräldrapenning och sjukpenning	-1,2 miljarder kronor
Summa:	118 miljarder kronor

Bilaga 2:

Hur påverkas den privata pensionen av en halverad avkastningsskatt?

Man 25 år vid tecknandet. 1 000 kr/månad. Utbetalning vid 65 år i 10 år.

Exempel på månadsutbetalning efter uppnådd utbetalningstidpunkt

Ålder	Dagens avkastningsskatt	Halverad avkastningsskatt	Skillnad	i %
	4% ränta	4% ränta		
65 år	7 078	7 614	536	7,6%
67 år	7 271	7 872	601	8,3%
69 år	7 471	8 142	671	9,0%
71 år	7 681	8 428	747	9,7%
73 år	7 910	8 745	835	10,6%

Bilaga 3:

Effekten av en höjning av pensionsavgiften i det allmänna pensionssystemet. Hela höjningen görs på inkomstpensionsavgiften. Premiepensionsavgiften behålls oförändrad på 2,325 procent.

Pensionsavgift				
Inkomster	17,21 %	18,5 %	22 %	Oavsett avgift
Bruttolön kr/månad	24 800 kr	24 800 kr	24 800 kr	0 kr
Inkomstpension	9 170 kr	9 980 kr	12 130 kr	0 kr
Premiepension	2 530 kr	2 530 kr	2 530 kr	0 kr
Garantipension	380 kr	370 kr	350 kr	7 860 kr
Total allmän pension, %	48,7 %	51,9 %	60,5 %	
Tjänstepension	4 440 kr	4 440 kr	4 440 kr	0 kr
Total pension	16 520 kr	17 320 kr	19 450 kr	7 860 kr
I % av slutlön	66,6 %	64,7 %	78,4 %	
Efter skatt	12 910	13 420 kr	14 790 kr	6 950 kr
Differens		510 kr	1 880 kr	-5 960 kr
Bostadstillägg	830 kr	440 kr	0 kr	5 090 kr
Disponibel inkomst	13 740 kr	13 860 kr	14 790 kr	12 040 kr
Differens		120 kr	1 050 kr	-1 700 kr

Beräkning gjord med Pensionsmyndighetens typfallsmodell (2016-02-17). Antaganden: född 1990, pensionsålder 67, börjar arbeta vid 23 år och går i pension vid 67 år, avkastning på premie- och tjänstepension 2,1%. Samt tjänstepension via Avtalspension SAF-LO.

Bilaga 4:

Effekten av en högre avgift för inkomstdelar under 7,5 inkomstbasbelopp, kronor per månad.

Pensionsavgift				
Inkomster	Heltidsarbete		Deltidsarbete	
	Dagens avgiftsnivåer	Med högre avgiftsnivå på tjänstepension	Dagens avgiftsnivåer	Med högre avgiftsnivå på tjänstepension
Inkomstpension	13 710 kr	13 710 kr	12 990 kr	12 990 kr
Premiepension	3 690 kr	3 690 kr	3 460 kr	3 460 kr
Garantipension	0 kr	0 kr	0 kr	0 kr
Total allmän pension, %	17 400 kr	17 400 kr	16 450 kr	16 450 kr
Tjänstepension	13 520 kr	16 150 kr	11 630 kr	14 170 kr
Total pension	30 920 kr	33 550 kr	28 080 kr	30 620 kr
I % av slutlön	66 %	71 %	59 %	65 %

Beräkningsförutsättningar: Person född 1990, börjar arbeta vid 25 år och går i pension vid 67 år. Årslön 370 800 kronor mellan 25 och 29 år, 500 000 kronor mellan 30 och 40 år och 566 400 kronor mellan 41 och 67 år. Deltidsarbete sker under fyra år som motsvarar 75 procent av heltid, samt är föräldraledig under ett år och även sjukriven under ett år. Den allmänna pensionen är beräknad med hjälp av Pensionsmyndighetens typfallsmodell för 2016 medan tjänstepensionen är beräknad av Folksam. Avgiftsnivån enligt dagens villkor motsvarar 17,21 procent i allmän pension, 4,5 procent under 7,5 ibb och 30 procent över ibb, Med likvärdig nivå är det fortfarande 17,21 procent i allmän pension men 6,5 procent under 7,5 ibb och 30 procent över 7,5 ibb.

Folksam
106 60 Stockholm
0771-950 950
folksam.se

Folksam

Omslagsfoto: Carina Gråhn

Miljömärkt trycksak, 0341 0142 S 12639 17-04